

Visuomenės sveikata 2003 m. Nr.2(21)

Turinys

D.Zabulytė, J.Kalibatas, A.Paltanavičienė, N.Jatulienė

Švino biologinio žymens delta-aminolevulino rūgšties tyrimai Vilniaus miesto gyventojų šlapime, (3-7).

N.Jatulienė, Ž.Šaltienė, J.Kalibatas, D.Brukštienė, A.Ruzgytė

Vilniaus nerūkančių gyventojų ekspozicija policikliniais aromatiniais angliavandeniliais, (8-13).

Pajarskienė B., Jankauskas R., Mačiulytė N.

Vilniaus keleivinio transporto vairuotojų stresą sukeltantys psichosocialiniai darbo stresoriai, (14-17).

S.Gradeckienė, A. Zaborskis

Sveikų ir neįgalių vaikų bei jų šeimų gyvenimo kokybė išsilavinimo ir darbo požiūriu, (18-25).

G.Slapšytė, D.Šukelienė, G.Prasmickienė, G.Graželienė, B.Aleknavičienė, J.Didžiapetrienė, E.Aleknavičius

Antioksidacinės sistemos fermentų aktyvumo ir chromosomų aberacijų kiekio tyrimai krūties vėžiu sergančių ir gama spinduliais gydytų ligonių kraujyje, (26-31).

D.Šlapkauskaitė, S.Acienė, R.Šopienė, J.Aleknavičienė

Vaikų tuberkuliozė ir infekcijos židiniai Šiaulių krašte, (32-34).

L.Kimševaitė

Smegenų naviku sergančių ligonių slauga, (35-39).

R.Naginienė, I.Sadauskienė, S.Ryselis, O.Abdrachmanovas, L.Ivanovas

Kadmio jonų poveikio baltymų biosintezai pelių kepenyse ir inkstuose įvertinimas, (40-44).

J.Kairys, E.Žėbienė, R.Gurevičius, I.Zokas

Stacionariųjų sveikatos priežiūros paslaugų įvertinimas Lietuvoje pacientų požiūriu, (45-52).

R.Kregždytė, L.Strumylaitė, R.Naginienė

Logit-logtiesinis švino koncentracijos plaukuose ir arterinės hipertenzijos ryšio nustatymo modelis, (53-56).

S.Uleckienė, B.Kazbarienė

Alkoholis ir krūties vėžys, (57-60).

G.Smailytė, J.Filipauskienė, S.Cicėnas, J.Kurtinaitis
Sergamumas pleuros mezotelioma Lietuvoje,(61-65).

Turinys

D.Zabulytė, J.Kalibatas, A.Paltanavičienė, N.Jatulienė

Švino biologinio žymens delta-aminolevulino rūgšties tyrimai Vilniaus miesto gyventojų šlapime, (3-7).

Santrauka

Šio darbo tikslas – švino (Pb) biologinio žymens delta-aminolevulino rūgšties (ALA) lygių nustatymas įvairių Vilniaus miesto rajonų gyventojų šlapime. ALA buvo tiriama šešių žmonių grupių šlapime. Į šias grupes buvo atrinkti sveiki, lėtinė-mis inkstų ir kepenų ligomis nesergantys ir įvairiuose Vilniaus miesto rajonuose gyvenantys žmonės, kurių darbo aplinkoje nėra Pb teršalų šaltinių. Išanalizuoti 228 bandiniai. ALA nustatyta pagal J. Davis ir S. Andelman (1967 m.) metodiką.

Tyrimų duomenys parodė, kad Vilniaus miesto gyventojus veikiančio švino šaltinis yra transportas. Nustatyta, kad delta-aminolevulino rūgšties lygiai Vilkpėdės ir Žirmūnų mikrorajonuose, kur intensyviausias transporto eismas, yra aukštesni negu Senamiestyje ir Pilaitėje. Svarbus švino poveikio miesto gyventojams determinantas – rūkymas. Delta-aminolevulino rūgšties lygiai rūkančių iki 20 cigarečių per dieną gyventojų šlapime statistiškai patikimai 1,6 karto didesni, palyginti su nerūkančių.

Nustatyta, kad nė vienu tirtu atveju ALA lygis neviršijo didžiausio leistino lygio 4,5 mg/g kreatinino.

Raktažodžiai: švinas, delta-aminolevulino rūgštis.

N.Jatulienė, Ž.Šaltienė, J.Kalibatas, D.Brukštienė, A.Ruzgytė

Vilniaus nerūkančių gyventojų ekspozicija policikliniais aromatiniais angliavandeniliais, (8-13).

Santrauka

Tirta Vilniaus miesto nerūkančių gyventojų ekspozicija policikliniais aromatiniais angliavandeniliais 2000–2001 m. žiemos sezonais, vertinant pagal biologinį žymenį 1-hidroksipireną šlapime. 1-hidroksipirenas šlapime nustatomas atliekant enziminę hidrolizę, po to ekstrahuojant iš šlapimo kietos fazės ekstrakcijos būdu, ekstraktą koncentruojant ir kiekybiškai nustatant didelio efektyvumo skysčių chromatografijos metodu, identifikuojant fluorescenciniu detektoriumi.

Ištyrus 166 atvejus nustatyti du atvejai, kai 1-hidroksipireno koncentracija šlapime viršijo 1 $\mu\text{mol/mol}$ kreatinino, t. y. didžiausią leistiną lygį šlapime. Atlikus tyrimus Senamiestyje, Vilkpėdės, Žirmūnų ir Pilaitės mikrorajonuose, kur skirtingi išorinės ir vidinės aplinkos taršos policikliniais aromatiniais angliavandeniliais šaltiniai, nustatytas vidutinis 1-hidroksipireno lygis šlapime (visos 166 atvejų grupės geometrinis vidurkis) – 0,15 (0,14–0,17) $\mu\text{mol/mol}$ kreatinino (95% PI).

Raktažodžiai: policikliniai aromatiniai angliavandeniliai, 1-hidroksipirenas, didelio efektyvumo skysčių chromatografija, biologinis žymuo.

Pajarskienė B., Jankauskas R., Mačiulytė N.

Vilniaus kelevinio transporto vairuotojų stresą sukeliantys psichosocialiniai darbo stresoriai, (14-17).

Santrauka

Straipsnyje pateikiami 2000–2001 m. tyrimo, kurio tikslas buvo išaiškinti kelevinio transporto vairuotojų dažnas stresines reakcijas sukeliančius psichosocialinius darbo stresorius, duomenys. Tyrime dalyvavo 249 autobusų ir 241 troleibusų vairuotojas.

Pagal Suomijos darbo medicinos instituto streso darbe klausimyną parengta anketa registruota 15 psichosocialinių darbo stresorių ir 6 streso simptomai. Statistinė duomenų analizė atlikta SPSS Base 11 statistiniu paketu. Streso ir stresorių ryšiui nustatyti naudojome daugiafaktorinę linijinę regresinę analizę. Daugiafaktoriniam regresiniam modeliui sudaryti pasirinkome laipsniško įtraukimo būdą (ang. stepwise). Autobusų ir troleibusų vairuotojams sudarėme du atskirus regresinius modelius. Tyrimo metu nustatyta, kad dažnesnes troleibusų vairuotojų stresines reakcijas sukelia transporto kamščiai gatvėse, izoliuotas darbas, blogi bendradarbių santykiai, baimė prarasti darbą, menkas jų nuomonės paisymas ir psichinė įtampa. Dažnesnes autobusų vairuotojų stresines reakcijas sukelia dažnai pasikartojantys sunkūs periodai darbe, transporto kamščiai, didelė fizinė įtampa, dažnas priverstinis skubėjimas, blogi bendradarbių santykiai, būtina dėmesio koncentracija ir izoliuotas darbas.

Raktažodžiai: kelevinio transporto vairuotojai, psichosocialiniai darbo stresoriai, stresinės reakcijos, regresinis modelis.

S.Gradeckienė, A. Zaborskis

Sveikų ir neigalių vaikų bei jų šeimų gyvenimo kokybė išsilavinimo ir darbo požiūriu, (18-25).

Santrauka

Darbo tikslas – įvertinti Lietuvos sveikų ir neigalių vaikų bei jų šeimų gyvenimo kokybę atsižvelgiant į tėvų išsilavinimą ir darbą, nustatyti jos ryšį su vaiko sveikata. Pateikiami reprezentatyvūs anketinės apklausos būdu surinkti 0–15 metų sveikų (N 765) ir neigalių (N 523) vaikų bei jų šeimų gyvenimo kokybės tyrimo duomenys. Tirta kontingento gyvenimo kokybė analizuota vertinant išsilavinimo, nuolatinio darbo turėjimo, nedarbo priežasčių, darbo trukmės ir pasitenkinimo darbu rodiklius.

Nustatyta, kad socialinė ir ekonominė padėtis šalyje ir prasta vaiko sveikata turi įtakos šeimų, auginančių vaikus, gyvenimo kokybei. Nedarbo lygis šeimose, auginančiose vaikus, Lietuvoje aukštesnis negu bendras nedarbo lygis šalyje. Tėvų, auginančių vaikus, vidutinė darbo dienos trukmė dažnai yra ilgesnė už vidutinę šalyje. Aukštojo išsilavinimo rodiklis buvo aukštesnis neigalių vaikų tėvų ir mamų grupėse, tačiau nuolatinį darbą neigalius vaikus auginančios moterys turėjo gerokai rečiau. Pagrindinė jų nedarbo priežastis buvo būtinybė prižiūrėti neigalių vaiką. Vyrai, auginantys neigalius vaikus, likę vieninteliais šeimos išlaikytojais, darbe praleidžia daugiau laiko negu sveikus vaikus auginantys tėvai. Pasitenkinimas darbu neigalių vaikų šeimose taip pat yra žemesnis. Kiti gyvenimo

kokybės rizikos veiksniai – gyvenimas kaimo vietovėje, vyresnis vaikų ir tėvų amžius, žemesnis jų išsilavinimas.

Raktažodžiai: vaikai, šeima, sveikata, neįgalumas, gyvenimo kokybė.

G.Slapšytė, D.Šukelienė, G.Prasmickienė, G.Graželienė, B.Aleknavičienė, J.Didžiapetrienė, E.Aleknavičius

Antioksidacinės sistemos fermentų aktyvumo ir chromosomų aberacijų kiekio tyrimai krūties vėžiu sergančių ir gama spinduliais gydytų ligonių kraujyje, (26-31).

Santrauka

Antioksidacinių fermentų katalazės (KAT) ir superoksiddismutazės (SOD) aktyvumą ir chromosomų aberacijų dažnumą tyrėme krūties vėžiu sergančių ligonių kraujyje iki spindulinio gydymo (n=15) ir po spindulinio gydymo (n=14). Įvertinome tirtų ligonių peroksidacinę būklę pagal dijeninių konjugatų (DK) ir malondialdehido (MDA) koncentraciją kraujo serume. Ligonių grupėje iki gydymo gama spinduliais buvo nustatytas patikimai didesnis, palyginti su sveikomis moterimis, chromosomų aberacijų dažnis ($P<0,0001$), MDA koncentracija ($P<0,0001$) ir KAT aktyvumas ($P<0,0001$), o SOD aktyvumas ligonių kraujyje buvo sumažėjęs ($P=0,008$). Jonizuojanti spinduliuotė patikimai padidino indukuotų chromosomų aberacijų kiekį ($P<0,0001$), tačiau žymesnės įtakos peroksidacinę-antioksidacinę organizmo būklę atspindinčių rodiklių reikšmėms neturėjo. Patikimos koreliacijos tarp antioksidacinių fermentų aktyvumo ir gama spinduliais indukuotų chromosomų pažeidimų nenustatėme, tačiau stebėjome neigiamas koreliacijas tarp SOD aktyvumo ir chromosomų aberacijų kiekio tendenciją ($r = -0,5216$, $P=0,0998$).

Raktažodžiai: antioksidaciniai fermentai, lipidų peroksidacija, chromosomų aberacijos, krūties vėžys, spindulinė terapija.

D.Šlapkauskaitė, S.Acienė, R.Šopienė, J.Aleknavičienė

Vaikų tuberkuliozė ir infekcijos židiniai Šiaulių krašte, (32-34).

Santrauka

Darbo tikslas – išsiaiškinti, kas iš sergančių suaugusių šeimos narių dažniausiai būna vaikų tuberkuliozės infekcijos šaltinis. Apibendrinus 1997–2000 m. Šiaulių tuberkuliozės ir plaučių ligų ligoninėje nuo tuberkuliozės gydytų vaikų šeimos anamnezės ir tyrimo duomenis nustatyta, kad sergančių tuberkulioze vaikų dažniausias infekcijos šaltinis būdavo tėvas – 27%, rečiau motina – 18%, net 11,1% atvejų šeimoje būdavo dvigubas kontaktas. Didžiausia epidemiologinė grėsmė vaikams – tuberkulioze sergantys tėvai.

Raktažodžiai: tuberkuliozės epidemiologija, vaikų tuberkuliozė, infekcijos židiniai.

L.Kimševaitė

Smegenų naviku sergančių ligonių slauga, (35-39).

Santrauka

Straipsnyje apžvelgta smegenų naviko etiologija, klinika, gydymas. Nurodyti galvos smegenų naviku sergančio ligonio slaugos ypatumai. Aprašyta ligonio slauga sergant galvos ir nugaros smegenų naviku, ligonio paruošimas operacijai, slauga pooperaciniu periodu, slauga skiriant spindulinę terapiją ir chemoterapiją.

Raktažodžiai: smegenų navikas, ligonis, slauga.

R.Naginienė, I.Sadauskienė, S.Ryselis, O.Abdrachmanovas, L.Ivanovas

Kadmio jonų poveikio baltymų biosintezėi pelių kepenyse ir inkstuose įvertinimas, (40-44).

Santrauka

Kadmis, vienas sunkiųjų metalų grupės atstovų, yra labai toksiškas gyviesiems organizmams, tarp jų ir žmogui. Šio tyrimo tikslas buvo įvertinti kadmio jonų poveikį baltymų biosintezės procesui pelių kepenyse ir inkstuose in vivo bei nustatyti metalo koncentraciją šiuose organuose ir kraujyje pirmą parą po kadmio chlorido injekcijos. Eksperimentai atlikti su baltosiomis laboratorinėmis pelėmis, kurioms į pilvo ertmę buvo inekuotas tam tikras kadmio chlorido kiekis. Baltymų biosintezės intensyvumas įvertintas pagal (¹⁴C)-leucino prijungimą prie naujai sintezuotų baltymų ir peptidų, o kadmio koncentracijos kraujyje, kepenyse ir inkstuose nustatytos atominės absorbcinės spektroskopijos metodu. Parodyta, kad vienkartinės kadmio jonų dozės (0,08 ir 0,16 mg/kg kūno masės), atitinkančios 0,025 ir 0,05 LD₅₀ (pusė letalinės dozės), reikšmingai neveikė baltymų biosintezės pelių kepenyse ir inkstuose praėjus 24 val. po metalo sušvirkštimo. Kadmio jonų dozė 1,6 mg/kg kūno masės, atitinkanti 0,5 LD₅₀, apie 30% slopina baltymų biosintezės intensyvumą šiuose organuose. Tiriant, kaip keičiasi baltymų biosintezės intensyvumas per 24 val. po šios dozės injekcijos, nustatyta, kad po 2 val. jis sumažėja; vėliau ima didėti, maksimumą pasiekdamas po 8 val.; nuo aštuntos valandos intensyvumas vėl ima mažėti. Parodyta, kad baltymų biosintezės intensyvumo pokyčiai kepenyse ir inkstuose pirmąją parą po kadmio sušvirkštimo nesusiję su jo koncentracijos pokyčiais tiriamuose organuose.

Raktažodžiai: kadmis, baltymų biosintezė, atominė absorbcinė spektroskopija.

J.Kairys, E.Žėbienė, R.Gurevičius, I.Zokas

Stacionariųjų sveikatos priežiūros paslaugų įvertinimas Lietuvoje pacientų požiūriu, (45-52).

Santrauka

2002 m. gegužės mėnesį atlikta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa, kurioje dalyvavo 1003 Lietuvos gyventojai. Daugelis respondentų, ypač užimtesni, linkę gydytis ambulatoriškai (37,0%). Tik ¼ respondentų nurodo, kad gultūsi į stacionarą. 36,4% respondentų nurodo, kad ligoninių gydytojų darbo kokybė labai pagerėjo arba pagerėjo, 60,1% – nepakito, 3,5% – pablogėjo. Ligoninių medicinos seserų darbo pagerėjimą nurodo 63,5%, nepakitimą – 32,8%, pablogėjimą – 3,7% respondentų. Ligoninių gydytojų dėmesio pacientui pagerėjimą nurodo 23,3%, nepakitimą – 65,8%, pablogėjimą – 10,5% respondentų. Medicinos seserų dėmesio pacientui pagerėjimą nurodo 32,3%, ne-

pakitimą – 56,0%, pablogėjimą – 11,7% respondentų. Respondentai linkę gydytis pas privatų gydytoją, jei ligonių kasa apmokėtų gydymo išlaidas. Nurodoma, kad esant nusi-skundimų dėl gydytojų arba personalo darbo būtų kreipiamasi į gydymo įstaigos vadovą – 57,8% respondentų, į apskrities gydytoją – 8,0%, į sveikatos apsaugos ministeriją – 5,7%, į savivaldybės sveikatos skyrių – 3,9%, į ligonių kasą – 2,4%. Santykinai didesnis miesto gyventojų skaičius yra linkęs kreiptis į Sveikatos apsaugos ministeriją.

Raktažodžiai: sveikatos priežiūros paslaugų kokybė, stacionarai, dėmesys pacientui, gyventojų grupės pagal užsiėmimą ir gyvenamąją vietą.

R.Kregždytė, L.Strumylaitė, R.Naginienė

Logit-logtiesinis švino koncentracijos plaukuose ir arterinės hipertenzijos ryšio nustatymo modelis, (53-56).

Santrauka

Daugelio epidemiologinių studijų duomenimis, arterinės hipertenzijos paplitimas yra didesnis tarp švinu paveiktų žmonių. Bet kai kurie mokslininkai abejoja dėl tokio ryšio. Šio darbo tikslas buvo sukurti arterinės hipertenzijos paplitimo prognozavimo modelį priklausomai nuo švino koncentracijos plaukuose, kaip poveikio biologinio žymens, bei kitų rizikos veiksnių. Logit-logtiesinį modelį sudarė veiksnių (lytis, amžiaus grupė, antsvoris, Pb koncentracijos plaukuose grupė) pagrindiniai efektai, visos porinės sąveikos ir Pb koncentracijos, lyties bei antsvorio sąveika. Mangano koncentracija plaukuose įvertinta kaip papildomas kintamasis. Bendras švino grupės, antsvorio ir lyties poveikio įvertis buvo statistiškai reikšmingas. Logit-logtiesinis modelis leido įvertinti atskirų kintamųjų kategorijų ir jų sąveikų efekto santykinį dydį. Švino poveikis arterinei hipertenzijai priklausė nuo svorio lygio ir lyties.

Raktažodžiai: švino koncentracija plaukuose, arterinė hipertenzija, logit-logtiesinis modelis.

S.Uleckienė, B.Kazbarienė

Alkoholis ir krūties vėžys, (57-60).

Santrauka

Šio straipsnio tikslas – remiantis pastarųjų metų literatūros duomenimis, apžvelgti alkoholio, kaip vieno iš rizikos veiksnių, reikšmę krūties vėžio etiologijoje. Daugelis epidemiologinių tyrimų rodo alkoholio vartojimo ir krūties vėžio rizikos ryšį. Tai patvirtina eksperimentų in vivo ir in vitro rezultatai. Nustatyta, kad alkoholio poveikis krūties vėžio rizikai priklauso nuo jo sąveikos su kitais rizikos veiksniais, t. y. hormonų pakaitinės terapijos naudojimo, eimyninės krūties vėžio anamnezės, mitybinių, hormonų receptorių, taip pat imuninės sistemos būklės bei kt. Apžvelgiamos tolesnių mokslinių tyrinėjimų ioje srityje gairės.

Raktažodžiai: alkoholio vartojimas, krūties vėžio rizika.

G.Smailytė, J.Filipauskienė, S.Cicėnas, J.Kurtinaitis

Sergamumas pleuros mezotelioma Lietuvoje,(61-65).

Santrauka

Šio darbo tikslas – įvertinti sergamumą piktybine pleuros mezotelioma Lietuvoje 1992–2001 m. ir išnagrinėti regioninius sergamumo skirtumus.

1992–2001 m. diagnozuoti 125 pleuros mezoteliomos atvejai. Lietuvoje 1992–2001 m. standartizuoti vyrų sergamumo pleuros mezotelioma rodikliai buvo 3,5 atv./1000000 (PI 95% 2,5–4,4) ir moterų – 1,7 atv./1000000 gyventojų (PI 95% 0,9–2,4). Palyginus sergamumą pleuros mezotelioma 1992–1996 ir 1997–2001 m. skirtumų tarp šių laikotarpių sergamumo nenustatyta. Reliatyvios rizikos rodikliai varijavo nuo RR=4,5 (PI 95% 3,7–5,5) Kupiškio rajone iki RR=0,4 (PI 95% 0,2–0,7) Skuodo rajone. Šiek tiek didesnis buvo vyrų sergamumas mieste nei kaime: RR=1,2 (PI 95% 0,8–1,6) ir RR=0,8 (PI 95% 0,5–1,1). Moterų sergamumo skirtumų mieste ir kaime nenustatyta: RR=0,9 (PI 95% 0,5–1,5) ir RR=1,1 (PI 95% 0,6–1,7) atitinkamai. Sergamumo rodikliai Šiaulių ir Akmenės rajonuose, kur sunaudota daugiau kaip 80% visos įvežtos asbesto žaliavos, buvo didesni negu visoje Lietuvoje: RR=2,7 (PI 95% 2,1–3,4) ir RR=1,7 (PI 95% 1,2–2,3) atitinkamai. Iš 7 asmenų, kuriems šiuose rajonuose buvo diagnozuota pleuros mezotelioma, tik vienas dirbo asbestcementinių dirbinių gamybos ceche.

Raktažodžiai: pleuros mezotelioma, sergamumas, reliatyvi rizika, asbestas.